

Vammaisten viikon juhlaseminaarin yhteenveto

Vammaisten viikon juhlaseminaari kokosi yhteen suuren joukon osallistujia kuulemaan ja keskustelemaan vammaisten ihmisten oikeuksista, palvelujärjestelmän kipukohdista ja tulevaisuuden ratkaisuksista. Puhujat edustivat eri näkökulmia — juridiikkaa, sosiaalityötä, järjestökenttää, tutkimusta ja käytännön palvelun tuottamista — mutta heidän viestinsä olivat monessa suhteessa yhteneviä.

Seminaarin keskiössä olivat vammaisen henkilön oikeus itsenäiseen elämään, yksilölliseen tukeen ja oman tahdon kunnioittamiseen. Puheenvuorot nostivat esiin useita rakenteellisia ongelmia, mutta samalla vahvistivat sen, että muutos on mahdollinen ja että kaikki toimijat tavoittelevat samaa päämäärää: **yhdenvertaisempaa ja toimivampaa henkilökohtaisen avun järjestelmää.**

Ohessa tiivistelmä tilaisuuden puheenvuoroista:

Suvi ja Mika Hytönen – osallisuuteen perustuva henkilökohtaisen avun toimintakulttuuri

Suvi ja Mika Hytönen kuvasivat puheenvuorossaan Avustajaklinikan synnyn sekä sen arvopohjan, joka rakentuu ihmisarvon, osallisuuden ja yhdenvertaisuuden vahvistamiseen. Suvin pitkä hoitoalan kokemus herätti halun vaikuttaa koko alan arvostukseen ja avustajien sekä asiakkaiden asemaan. Tämä johti siihen, että Avustajaklinikka siirtyi henkilöstövuokrauksesta palveluntuottajaksi, jotta palvelun sisältöön ja laatuun voitaisiin vaikuttaa aiempaa suuremmin.

Keskeiset nostot

- Avustajagaala nosti esiin henkilökohtaisen avun tekijät ja kokosi lähes 300 osallistujaa. Tapahtuma käynnisti yhteistyön vammaisoikeusjuristi Jukka Kumpuvuoren sekä norjalaisen Medvind Assistansin kanssa.
- Norjan malliin tutustuminen osoitti, mitä tarkoittaa aidosti osallistava toimintatapa: yrityksessä suuri osa johdosta ja operatiivisista toimijoista oli itse vammaisia, mikä vahvisti palvelun laatua ja ajattelutavan muutosta.
- Avustajaklinikka on sittemmin omaksunut saman periaatteen. Nykyisin jo yli puolet yrityksen hallinto- ja kehitystehtävistä työskentelevistä henkilöistä on vammaisia.
- Vammaisten osallistuminen nähdään voimavarana, joka parantaa palvelujen laatua ja vahvistaa yhdenvertaisuutta – kyse ei ole kiintiöistä, vaan toimintakulttuurin tietoisesta muutoksesta.
- Yrityksen tavoitteena ei ole olla pelkkä palveluntuottaja, vaan toimia muutoksen moottorina ja rakentaa malli, jossa yhdenvertaisuus ja osallisuus näkyvät arjessa, kohtaamisissa ja kaikilla organisaation tasoilla.

Paula Risikko – henkilökohtaisen avun järjestelmän synty ja nykytila

Paula Risikon puheenvuorossa kerrottiin aluksi, kuinka hänen ministerikaudellaan 2007–2011 Suomeen saatiin henkilökohtaisen avun järjestelmä. Hän painotti seuraavansa sen toimivuutta edelleen tarkasti.

Keskeiset nostot

- Suomessa on ollut henkilökohtainen apu lainsäädännössä 1980-luvulta saakka, mutta vasta vuoden 2009 uudistuksessa siitä tuli **subjektiivinen oikeus**.
- Risikko korosti, että järjestelmä ei kaikkialla toimi lain tavoitteen mukaisesti ja että epäkohdista on tärkeää saada tietoa kentältä.
- Hän painotti eduskunnan vammaisasian yhteistyöryhmän merkitystä ja rohkaisi ottamaan yhteyttä, mikäli asiakkaiden oikeudet eivät toteudu.

Jukka Kumpuvuori – palvelusetelin ongelmat ja alueellinen yhdenvertaisuus

Jukka Kumpuvuori esitteli tuoreen selvityksen tuloksia hyvinvointialueilta.

Keskeiset nostot

- Toteuttamistavoissa on merkittävää alueellista vaihtelua, jota ei selitä asiakkaiden tarve vaan hallinnolliset ratkaisut.
- Palvelusetelin arvo on monilla alueilla niin matala, että henkilökohtaisen avun tuottaminen on käytännössä tappiollista, erityisesti iltaisin, viikonloppuisin ja öisin.
- Tämä heikentää suoraan vammaisen henkilön valinnanvapautta ja itsenäistä elämää.
- Palveluseteliasta on tehty kantelu yhdenvertaisuusvaltuutetulle.

Laura Tuominen (JHL) – työntekijöiden näkökulma ja työskentelyolosuhteet

Laura Tuominen avasi henkilökohtaisen avun kenttää työntekijöiden näkökulmasta ja kuvasi, miten lainsäädäntö ja alueelliset käytännöt vaikuttavat työn tekemiseen.

Keskeiset nostot

- Työnantajamalli on selkeytynyt uuden lain myötä.
- Työnantajamallia tulee tarjota vain tilanteisiin, joissa avun käyttäjällä on **halu, kyky, suostumus ja oikeustoimikelpoisuus** toimia työnantajana.
- Tavoitteena on välttää tilanteet, joissa ihmiset päätyvät työnantajiksi vastentahtoisesti tai tiedostamattaan.
- Työnantajamalli ei saa olla oletusmalli, vaan yksi vaihtoehto muiden joukossa.
- Lyhyet ja epäselvät määräaikaisten päätökset kuormittavat sekä asiakkaita että työntekijöitä.
- Riittämättömät resurssit ja alueelliset erot heikentävät palvelun laatua.
- Työntekijöiden työolot ja asiakkaiden oikeuksien toteutuminen ovat tiiviisti yhteydessä.

Annina Heini (Kynnys ry) & Katri Ignatius (Vammaisfoorumi) – asiakkaiden ja ammattilaisten kokemukset

Heini ja Ignatius esittelivät laajat kyselyt (ammattilaiset ja asiakkaat), jotka valottivat kentän nykytilannetta.

Keskeiset nostot

- Kyselyissä korostui epävarmuus palveluiden jatkumisesta ja lain soveltamisesta.
- Monet asiakkaat kokivat, ettei heidän oma tahtonsa näy riittävästi päätöksenteossa.
- Asiakassuunnitelmat ovat usein puutteellisia tai vanhentuneita, eikä niitä hyödynnetä päätöksenteossa riittävästi.
- Ammatilaiset kuvasivat työkuormaa, joka ei mahdollista riittävää paneutumista asiakkaiden tilanteisiin.

Tapio Rätty (Eduskunnan oikeusasiamies) – lainmukaisen päätöksenteon ja palvelutarpeen selvityksen periaatteet

Tapio Rätty tarkasteli henkilökohtaisen avun järjestelmää valvontaviranomaisen näkökulmasta.

Keskeiset nostot

- Henkilökohtaisen avun päätökset tulee lähtökohtaisesti tehdä **toistaiseksi voimassa olevina**.
- Perusteettomat määräaikaisten päätökset eivät täytä lain vaatimuksia.
- Laki edellyttää suostumuksen kirjaamista asiakassuunnitelmaan ja selkeää selvitystä työnantajavelvollisuuksista.
- Joillakin alueilla on havaittu pyrkimys korvata henkilökohtainen apu sosiaalihuoltolain palveluilla, mikä ei ole lain mukaista.
- Asiakassuunnitelma ja palvelutarpeen selvitys muodostavat **yhtenäisen juridisen kokonaisuuden**, joka on aina tehtävä yhdessä asiakkaan kanssa.
- Valvontaviranomaiset tulevat puuttumaan tilanteisiin, joissa oikeudet eivät toteudu.

Sanna Ahola – asiantuntija, Ihmisoikeuskeskus

Keskeiset nostot

- Vammaispalvelut eivät ole ”hyvän tahdon palveluita”, vaan perusoikeuksia.
- YK:n vammaissopimus velvoittaa varmistamaan yhdenvertaisen oikeuden elää yhteisössä muiden kanssa.
- Henkilökohtaisen avun tarkoitus on mahdollistaa **itsenäinen elämä ja osallistuminen**, ei vain selviytyminen arjessa.
- Palvelujen saanti ei saa riippua hyvinvointialueen linjauksista.
- Päätösten perustelujen tulee olla läpinäkyviä ja ymmärrettäviä.

Mikko Joronen – asiantuntija, Ihmisoikeuskeskus

Keskeiset nostot

- Ihmisoikeuskeskuksen havaintojen mukaan järjestelmän suurimmat ongelmat ovat:
 - alueellinen eriarvoisuus
 - palvelusetelin riittämättömyys
 - päätöksenteon läpinäkyvyyden puute
 - asiakkaan tahdon heikko näkyminen asiakirjoissa
- Henkilökohtaisen avun saanti ei saa riippua budjettiraameista.
- Päätösten tekeminen ilman asiakkaan kohtaamista loukkaa oikeutta tulla kuulluksi.
- RAI-arviointia tehdään usein ilman asiakkaan osallistumista, mikä ei ole hyväksyttävää ihmisoikeusperustaisessa järjestelmässä.
- Asiakkaiden kokemukset jäävät helposti hallinnollisten prosessien varjoon, vaikka lain mukaan **asiakkaan oma näkemys on palvelun lähtökohta**.

Yhteinen ydinviesti kaikista puheenvuoroista

Seminaarin puhujien näkemykset muodostivat yhtenäisen kokonaiskuvan:

1. **Vammaisen henkilön oma tahto ja yksilöllinen tarve on asetettava palvelujen perustaksi.**

Tämä ei toteudu riittävästi kaikilla alueilla.

2. **Palvelusetelin riittämättömyys rajoittaa tosiasiallisesti henkilökohtaisen avun saatavuutta.**

Erityisesti ilta-, yö- ja viikonloppuvuorot ovat monilla alueilla käytännössä tuottamattomia.

3. **Lainmukaiset ja ennakoitavat päätökset ovat välttämättömiä oikeuksien toteutumiselle.**

Liian lyhyet tai perusteettomat määräaikaisten päätösten heikentävät sekä asiakkaiden että työntekijöiden asemaa.

4. **Yhteistyö on avain muutokseen.**

Järjestöt, viranomaiset, asiantuntijat, asiakkaat ja palveluntuottajat ovat yhdessä saman tavoitteen äärellä:

**rakentaa Suomeen yhdenvertainen, toimiva ja ihmisoikeusperustainen
henkilökohtaisen avun järjestelmä.**